

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ СВІТОГОСПОДАРСЬКОЇ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ

Продуктивність праці є одним з ключових показників розвитку економіки, що характеризує якісний рівень відтворювальних процесів в економіці, рівень розвитку техніки і технологій, якість людського потенціалу, даний показник на пряму корелює з доходом і відповідно добробутом громадян. У даній статті проведено аналіз тенденцій змін показника продуктивності праці в кризовий та докризовий періоди, визначено напрями, що мають сприяти підвищенню цього показника.

Дослідженням аспектів продуктивності праці, ефективності суспільної праці займалися такі вітчизняні та іноземні вчені, як А.П. Ревенко, В.О. Єременко, Б.А. Карпінський, С.М. Божко, Л.І. Абалкін, С.Ю. Глазьев, Р.І. Капелюшников та ін. Зокрема, йдеться про методичку розрахунку даного показника на макро- та мікрорівні та визначаються деякі аспекти його підвищення. Вивчаються тенденції зміни продуктивності праці за умов фінансової кризи, надаються рекомендації щодо різних аспектів регулювання та активізації економічної діяльності на сучасному етапі.

Мета статті. Міжнародні порівняння вказують на те, що продуктивність праці є важливим макроекономічним показником, що впливає на можливості зростання реальної заробітної плати та стандартів життя. Рівень даного показника вказує на техніко-технологічний прогрес у країні, рівень освіти і відповідно кваліфікації кадрів, наявність сприятливого економічного середовища для впровадження досягнень наукового прогресу і т. ін. Зважаючи на вищезазначене, актуальним є: визначення динаміки даного показника в кризовий та докризовий періоди; визначення світогосподарських диспропорцій за даним показником та відставання вітчизняного показника від аналогічних показників

розвинених країн світу; визначення проблем та надання рекомендацій щодо покращення відтворювальних процесів економіки країни, підвищення конкурентоспроможності та ліквідації структурних дисбалансів задля покращення показника продуктивності праці країни.

Порівняння показників продуктивності праці між країнами на основі показників виробництва ВВП на душу населення за паритетами купівельної спроможності (ПКС) національних валют за результатами 2006 р. вказує на значне відставання України за даним показником (табл. 1). У 2009 р. за умов світової фінансової кризи відповідні розбіжності України та першої десятки країн – лідерів за рівнем продуктивності праці погіршилися (табл. 1). Так, за ВВП (ПКС) валют на одного зайнятого на годину Люксембург перевищує в 6,8 раза відповідний показник України, Норвегія – в 8,6, Франція – в 5,8, Ірландія – в 5,7, Бельгія та США – в 5,5, Нідерланди – в 5,3, Австрія – в 5,1 Фінляндія – в 5,0 та Італія – в 4,8 раза. За таких співвідношень продуктивності праці важко прогнозувати суттєве скорочення диспропорцій у реальній зарплаті України та інших розвинених країн. З 2006 по 2009 р. Україна перемістилася в рейтингу з 38 на 51 місце за рівнем продуктивності праці і погіршила відповідний показник з \$US 9,2 до \$US 8,7 ВВП (ПКС) на одного зайнятого, на годину.

Існує певна кореляція між рівнем продуктивності праці за країнами та рівнем доходу на душу населення (табл. 1, 2). Так, перша десятка країн за рівнем продуктивності праці (2009 р.) за класифікацією ІМД входить до перших 26 країн світу за рівнем доходу на душу населення за класифікацією Світового банку (табл. 2). Відкинемо країни, дохід яких формується переважно за рахунок багатих

сировинних ресурсів, і кореляційний зв'язок між рівнем продуктивності і рівнем життя населення буде ще більшим. Такий аналіз дає підставу стверджувати, що одним з пріоритетів розвитку національної економіки має стати підвищення за показником продуктивності праці. Україна в своїх

програмних документах та прогнозах розвитку має визначити дані показники на відповідному рівні для подолання відставань від інших країн світу, що має місце, підвищення конкурентоспроможності і параметрів росту ефективності економіки та покращення стандартів життя.

Таблиця 1. Співставлення показників продуктивності на душу населення по країнах

Країни	Продуктивність праці, ВВП (ПКС) на одного зайнятого, на годину, 2006 р.		Країни	Продуктивність праці, ВВП (ПКС) на одного зайнятого, на годину, 2009 р.	
	Ранг	\$US		Ранг	\$US
Люксембург	1	49,84	Люксембург	1	59,4
Норвегія	2	48,87	Норвегія	2	57,2
Франція	3	46,91	Франція	3	50,1
Бельгія	4	45,93	Ірландія	4	49,6
США	5	43,99	Бельгія	5	48,1
Фінляндія	6	43,15	США	6	47,8
Австрія	7	42,11	Нідерланди	7	45,7
Італія	8	40,33	Австрія	8	44,7
Данія	9	39,55	Фінляндія	9	43,1
Швеція	10	38,86	Італія	10	41,5
...		
Україна	38	9,17	Україна	51	8,7

Складено за джерелом [1].

Таблиця 2. Співставлення показників доходу на душу населення по країнах

Країни	Дохід на душу населення, 2008 р.		Країни	Дохід на душу населення, 2008 р.	
	Ранг	PPP (international dollars)		Ранг	PPP (international dollars)
1	2	3	4	5	6
Норвегія	1	59,250	Франція	23	33,280
Кувейт	2	53,480	Іспанія	24	30,830
Макао	3	52,300	Італія	25	30,800
Бруней	4	50,820	Греція	26	28,300
Люксембург	5	52,770	Корея, Респ.	27	27,840
Сінгапур	6	47,970	Ізраїль	28	27,450
США	7	46,790	Словенія	29	27,160
Гонконг, Китай	8	44,000	Ісландія	30	25,300
Нідерланди	9	40,620	Нова Зеландія	31	25,200
Швейцарія	10	39,210	Кіпр	32	24,980
Канада	11	38,710	Саудівська Аравія	33	24,500
Швеція	12	37,780	Тринідад і Тобаго	34	24,240
Данія	13	37,530	Оман	35	22,170
Австрія	14	37,360	Чеська Республіка	36	22,890
Австралія	15	37,250	Португалія	37	22,330

Великобританія	16	36,240	Екваторіальна Гвінея	38	21,720
Німеччина	17	35,950	Словацька Республіка	39	21,460

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
Фінляндія	18	35,940	Мальта	40	20,580
Ірландія	19	35,710
Бельгія	20	35,380	Російська Федерація	73	15,460
Японія	21	35,190
Бахрейн	22	33,430	Україна	116	7,210

Складено за джерелом [2].

Важливим моментом розвитку є людський фактор, підвищенню кваліфікації робочої сили та мотивації до праці має сприяти зростання оплати праці, але меншими темпами, ніж продуктивність праці. Табл. 3 демонструє співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та реальною заробітною платою в економіці України, що є однією з основних макроекономічних пропорцій. Як видно з табл. 3, виявляється

диспропорція, коли темпи зростання реальної заробітної плати за 2001-2009 рр. перевищують темпи зростання продуктивності праці за аналогічний період. Отже, з точки зору економічної теорії таке співвідношення між показниками темпів приросту реальної заробітної плати і продуктивності праці є неприйнятним і свідчить про звуження джерел розвитку економіки, виникнення в ній інфляційних процесів.

Таблиця 3. Зростання продуктивності праці та реальної заробітної плати в економіці України за 2001-2009 рр. (2000 = 100%)

Роки	Продуктивність праці*	Реальна заробітна плата**
2000	100	100
2001	110,3	119,3
2002	115,4	141,0
2003	126,0	162,4
2004	140,3	201,1
2005	141,4	241,9
2006	151,3	286,2
2007	162,0	322,0
2008	165,1	342,3
2009	145,7	310,8

* Продуктивність праці розрахована на основі ВВП та зайнятості населення.

** Розраховано як ВВП у співставних цінах до зайнятості за збірниками [4 - 6].

Зростання конкурентоспроможності економіки України за рахунок створення динамічних конкурентних переваг має сприяти підвищенню показника продуктивності праці на якісній основі при підвищенні кількості продукції з більшим вмістом доданої вартості, продукції вищих технологічних сходинок. Незважаючи на проголошення інноваційного шляху розвитку, рівень впровадження інновацій

залишається низьким. За період 2000-2008 рр. найбільша частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, по відношенню до загальної кількості обстежених підприємств припадає на 2000 р. – 14,8%; найменша – відзначається в 2005 р. – 8,2%; за кризовий 2008 р. констатуємо зниження відповідної частки підприємств до попереднього року з 11,5 до 10,8% [3], що може бути пояснено погіршенням

фінансового стану промислових підприємств на тлі світової фінансової кризи, також низька сприйнятливість вітчизняної промисловості щодо інновацій обумовлена структурною деформованістю економіки країни, домінуванням у ній виробництв третього та четвертого технологічних укладів, які значно меншою мірою реагують на технологічні досягнення, ніж галузі п'ятого та шостого технологічних укладів.

Розрахунки та аналіз вартісної структури випуску таких базових галузей, як харчова та легка промисловість, машинобудування, а також таких експортоорієнтованих галузей, як хімічна та металургійна промисловість, на основі даних таблиць „Витрати-випуск України” [6, 7] за період 2001-2008 рр. показують внесок кожного фактора у валову додану вартість (ВДВ), а саме перманентне перевищення фактора праці над фактором капіталу в машинобудуванні, хімічній та металургійній промисловості, тобто основна маса новоствореної вартості йшла на оплату праці і можливості розширеного відтворення були обмежені. У 2008 р. у легкій промисловості відбулася зміна позитивної тенденції переважання фактора капіталу, яка мала місце протягом 2004-2007 рр., на зворотню. У харчовій промисловості в 2008 р. спостерігалось незначне збільшення валового прибутку в структурі валової доданої вартості. У кризовий 2008 р. зниження валової доданої вартості відбулося: в хімічній та легкій промисловості – за рахунок збільшення податкового компонента в структурі випуску, в металургії – за рахунок значного збільшення проміжного споживання, в машинобудуванні – за рахунок збільшення як податкового компонента, так і проміжного споживання в структурі випуску.

Аналіз амортизації та відтворення основних засобів (ОЗ) у промисловості України за період 2004-2008 рр. свідчить в цілому про перевищення введення нових ОЗ над амортизацією. Однак, зважаючи на ступінь зносу ОЗ промисловості – 58% у 2008 р., причому в такому ключовому секторі економіки країни, як машинобудування, що забезпечує

устаткуванням інші види діяльності, ступінь зносу сягає 65,8%, а у виробництві транспортного устаткування до – 72,4% (2008 р.) [8], робимо висновок про недостатність оновлення ОЗ.

Розрахунки трикомпонентного показника типу фінансової стійкості промисловості України (2008 р.) [9] виявили, що для покриття запасів і витрат нестача власних оборотних коштів становить - 213614,6 млн. грн., нестача власних оборотних і довгострокових позикових коштів становить -54003,1 млн. грн. Отже, для покриття запасів і витрат підприємствам промислового комплексу необхідно залучити власні оборотні кошти, довгострокові позикові кошти, поточні зобов'язання і доходи майбутніх періодів. Висновок з аналізу фінансового стану промисловості – можливість формувати запаси і витрати, здійснювати інвестиції в розвиток підприємств для формування конкурентних переваг є обмеженою.

Підсумовуючи вищенаведений аналіз промисловості України, слід сказати, що можливості розширеного відтворення галузей промисловості є обмеженими, відтворення основних засобів промисловості є незадовільним, наявна нестача власних оборотних і довгострокових позикових коштів. Отже, фінансова криза виявила наявність кризи структурної у вітчизняній економіці.

Висновки. Для прискорення зростання економіки в посткризовий період, забезпечення якісного рівня відтворювальних процесів, підвищення конкурентоздатності промислового виробництва і відповідного покращення показника продуктивності праці необхідними є такі заходи:

державний контроль стратегічних напрямів у промисловому секторі економіки за допомогою державних концернів та державних холдингових компаній, а також механізму управління підприємствами через державні банки, що є поширеним у країнах Західної Європи;

стимулювання замкненого циклу виробництва високотехнологічних товарів усередині країни; перенесення виробництва

товарів зі значною ціновою конкуренцією до країн з більш дешевою робочою силою, за виключенням стадій розробки та маркетингу продукту;

створення спеціального банку реконструкції та розвитку, інноваційних фондів регіонального розвитку;

розробка довгострокового прогнозу розвитку видів промислової діяльності;

структурна перебудова промисловості за допомогою стимулювання попиту на продукцію інвестиційного призначення;

формування ресурсної бази для розвитку промисловості;

створення механізму просування виробу до його промислової реалізації через дієвий зв'язок науки і виробництва, відповідність експериментально-виробничої бази науки технологічній базі промислового виробництва;

прийняття законів про державне регулювання промисловості, про державну промислову політику, про державне прогнозування та стратегічне планування;

стимулювання розвитку лізингових компаній, ФПГ, корпоративного венчуринга (партнерства між крупними та малими підприємствами) з метою прискорення технологічних нововведень та швидкого реагування на зміни ринку, поєднання нових технологій малих підприємств і комерційного, фінансового, технічного потенціалу крупних компаній;

забезпечення державної підтримки структурно-перспективних галузей промисловості (податкова, цінова, амортизаційна політика) для розповсюдження мультиплікаційного інвестиційного ефекту на інші галузі;

підвищення якості товарів вітчизняного виробництва шляхом сприяння поширенню міжнародних стандартів якості;

зниження собівартості продукції шляхом зменшення ресурсо- та енергоємності виробництва;

відновлення ліквідності підприємств, що постраждали внаслідок фінансової кризи;

створення динамічних конкурентних переваг, здатних ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні виклики;

забезпечення конкурентного

середовища шляхом контролю за цінами підприємств, що мають монопольне становище на ринку;

стимулювання високих темпів нагромадження капіталу за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату і скорочення експорту заощаджень;

відновлення довіри до банківської системи та заохочення кредитування реального сектору економіки; відновлення кредитної активності шляхом диверсифікації кредитних інструментів;

удосконалення механізмів грошово-кредитного регулювання щодо впливу на формування кредитного портфеля банків;

розробка регуляторних заходів щодо підвищення мотивації капіталовкладень бізнесом, оскільки значну частку інвестицій в основний капітал становлять власні кошти підприємств; введення відрахування частки дивідендів на модернізацію основних фондів;

розвиток машинобудування як одного з ключових секторів промисловості, що розповсюджує технологічний трансфер на інші галузі промисловості та від рівня розвитку якого залежить продуктивність праці, енерго- та матеріалоємність ВВП, якісний рівень його відтворення і промислова безпека країни;

перевищення темпів зростання продуктивності праці відповідно до темпів зростання реальної заробітної плати;

підвищення продуктивності праці шляхом більшого завантаження виробничих потужностей підприємств, оптимізації використання ресурсів, зміни структури випуску щодо підвищення частки інноваційних товарів і товарів з більшим вмістом доданої вартості, прогресивного ув'язування оплати й продуктивності праці на основі погодинних ставок, підвищення якості виробничих кадрів та їх відповідності потребам промисловості;

формування національної інноваційної системи та визначення пріоритетних напрямів технологічного розвитку, які в подальшому стануть інноваційними точками росту;

впровадження нових технологій за

допомогою імпорту техніки і технологій і збільшення видатків на науку і освіту, тобто механізмів прямого і непрямого впливу;

підвищення в структурі реалізації інноваційної продукції частки продукції виробництв п'ятого та шостого технологічних укладів;

створення зон розвитку високих технологій з наданням іноземним інвесторам податкових пільг;

стимулювання кінцевого попиту з боку населення на промислові споживчі товари вітчизняного виробництва, але без надмірного збільшення соціальних видатків;

цінове адміністрування товарів, що входять до споживчого кошику, шляхом врегулювання норми прибутку з метою стимулювання споживчого попиту в сегментах з рівнями доходів нижче середнього;

стабілізація валютного курсу;

розвиток інфраструктури внутрішнього ринку, в тому числі мережі роздрібної та оптової торгівлі; зменшення ставок орендної плати за умов реалізації товарів вітчизняного виробництва;

диверсифікація експорту, збільшення експорту високотехнологічної продукції кінцевого виробництва та продукції з більшим вмістом доданої вартості;

інформаційна, правова та фінансова підтримка експортерів; передбачення механізму страхування експортних ризиків;

збільшення експорту промислових товарів та імпорту прогресивних технологій шляхом зменшення податкового навантаження на експортні операції;

наповнення внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва згідно із споживчим попитом шляхом застосування механізмів імпортозаміщення та відповідне зниження чутливості української економіки до цінових тенденцій зовнішніх ринків.

Література

1. IMD World Competitiveness Yearbook [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org>.

2. Світовий банк [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GNIPC.pdf>.

3. Наукова та інноваційна діяльність: Стат. бюл. / Держкомстат України. – К., 2009.

4. Національні рахунки України за 2008 р.: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009.

5. Статистичний щорічник України за 2008 р. / Держкомстат України. – К.: Техніка, 2009.

6. Таблиці „Витрати-випуск України” в основних цінах за 2001-2008 рр.: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2002-2009.

7. Таблиці „Витрати-випуск України” в цінах споживачів за 2001-2008 рр.: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2002-2009.

8. Основні засоби України у 2008 році: Стат. бюл. / Держкомстат України; За ред. Л.М. Овденко. – К., 2009.

9. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2009.